

DE SANTPEDOR AL CASTELL DE CALLÚS

Per l'antic camí de Callús amb retorn per les Valls

Distància	15,3 km
Desnivell acumulat	320 m
Nivell de dificultat	Fàcil
Data	13 de desembre de 2020
Cartografia	ICGC. Bages. 1:50000
Recursos consultats	«Castell de Gotmar » Àlvar Caixal i Mata, extractant un treball inèdit de Marc Torras i Serra i Andreu Galera i Pedrosa. Generalitat de Catalunya-Direcció General del Patrimoni Cultural. «L'origen del nom de Callús» Albert Fàbrega i Enfadaque «El Poble» núm. 50 gener 2007. Ajuntament de Callús. «La conca del Cardener a MontSalat» http://www.lasequia.cat/montsalat/ Data de la consulta 15/12/2020. Mapes del Patrimoni Cultural (Diputació de Barcelona) https://patrimonicultural.diba.cat/ Data de consulta 15/12/2020.
Punts per a GPS	Wikiloc. Santpedor-Castell de Callús

Fàcil itinerari entre els pobles veïns de Santpedor i Callús. La senyalització és parcial, inexistent al tram entre el castell i la riera de Vallverd i alguns corriols no estan ressenyats al mapa. Però tots els camins són de bon fer i fressats.

Accés

Partim de la Ronda de Sant Pere de Santpedor, on acaba el tram urbanitzat i s'ajunta amb el carrer Pons Grau. A l'extrem ponentí de la vila, al paratge conegut com la Serreta. Hi podem accedir des de la carretera de Santpedor a Callús.

Ronda de Sant Pere (330m)

Comencem a caminar vers ponent per l'antic camí de Callús. El terreny és planer amb feixes de conreu a banda i banda. Vers el nord albirem els darrers xalets del Mirador de Montserrat. A l'alçada del torrent d'Olius el camí es bifurca i, antigament, el ramal de l'esquerra s'adreçava a Sant Martí de Torroella.

Quan creuem el torrent del Mas, amb els masos de cal Pic, ca la Petita, i més enllà ca l'Arola, a la nostra esquerra, entrem a l'antic terme de Sant Martí de Torroella —avui de Sant Joan de Vilatorrada. Aturonat a mà dreta albirem el mas Vilaclara i poc més enllà, al costat però a l'altra banda del camí, cal Piquet. Comencem a davallar i entrem al bosc. Quan en sortim som a la riera de Bellver, al punt més baix de l'itinerari.

Riera de Vallverd (272m)

O de Bellver. En mapes de començaments del segle passat se l'anomena Vallver o Vallber. Un document de finals del s. X on es descriu el terme del castell de Gotmar (Callús) se l'anomena Vinyamala (*rivum de Vineamala*) i en un de 1525 Vallvert. De déu perenne malgrat que irregular i estacional, neix a la Creu del Perelló, en terme de Castellnou de Bages i desguassa al marge esquerre del Cardener a l'alçada de les Feixes de Callús. Des d'aquí i fins prop de Viladelleva, fa de termenal entre Callús —al marge dret— i Castellnou de Bages, Santpedor i Sant Joan de Vilatorrada —a l'esquerra.

La creuem seguint-la pel marge dret i, per tant, en terme de Callús. Som al punt més baix de l'itinerari.

Cal Filosa (284m)

El mas ens queda sobre un espadat entre la riera de Vallverd i el torrent de cal Candela. Les primeres referències documentals daten de mitjans del s. XVIII quan n'era l'amo Josep Alsina. El 1787 el seu fill es va vendre casa i terreny a Ramon Sala, amo de la important i veïna heretat de Vallbona. El 1805 Valentí Sala, un fadrí de la casa, s'hi instal·la en contraure matrimoni. La seva descendència hi resideix fins finals del segle XX.

Al torrent de cal Candela, hi ha una surgència coneguda d'antic com la font de cal Filosa. Des de fa anys és salinitzada per filtració del runam de Súria (a uns 5 km. en línia recte) i fa que la riera de Vallverd sigui salobre des d'aquest punt. Igualment de salinitzats són els pous del nivell freàtic de la riera que havien abastit els masos de la seva riba.

Pla de la Tosa (289m)

La Tosa o cal Tosa és una masia imponent de grans finestrals, totalment restaurada.

N'hi ha constància documental d'ençà el 1211 quan el seu propietari era Bernat de Tosa. L'any 1279 Berenguer de Torres, ciutadà de Manresa, estableix a Guilleuma de «Valle Viridi» (Vallverd) i la seva filla Cília el mas de la Tosa que està situat al costat del «Castrum Lucidum». S'entén que es refereix al castell de Callús. D'aquesta denominació en derivaria el nom actual del poble. Més endavant, el 1320, Balaguer de Corts confessa a Ramon Eimeric que ha pagat els diners que devia per la compra del mas de la Tosa en el terme de Callús. Cinc anys més tard un document cita propietaris dels masos del terme i entre ells Elisenda ça Tosa, vídua de Berenguer ça Tosa. Els Tosa en retingueren la titularitat fins el 1820 quan la comprà Joan Aloy de Sant Mateu de Bages. El mas era el centre d'una extensa propietat amb diverses masoveries com la de Vilaclara i les Valls. A partir de 1924 ha canviat de mans ens dues ocasions i actualment és propietat de Cristóbal González, un empresari vallesà que l'ha dedicat a la cria de cavalls.

Deixem el Pla de la Tosa i el tram enquitranat d'accés al mas per un camí a mà dreta en direcció a Sant Sadurní i el Castell de Gotmar.

Rectoria Godmar (328m)

És l'antiga església de Sant Sadurní de Callús de la que n'hi ha notícia d'ençà el 977. Com era habitual s'alça al costat del castell. El 1023 ja constava com a parròquia. Les reformes posteriors, les darreres més importants el 1803 i el 1901 —data aquesta última de la construcció del cementiri— no deixaren rastre de l'església primitiva. L'antiga rectoria conserva una llinda amb la data de 1700.

Callús era una població de masos disseminats i dos petits nuclis: el Raval al marge esquerre del Cardener, al peu del gual del camí que, provenint de Santpedor, creuava cap als Manxons, on hi havia l'altre nucli. A partir de mitjans del s. XIX va sofrir una gran transformació al instal·lar-s'hi diverses fàbriques tèxtils a la vora del riu i creuar-la la carretera de Manresa a Basella. L'increment demogràfic conseqüent va aglutinar-se a les colònies —cal Cavaller i el Cortès— i al Raval on, a la dècada dels 30 del segle passat, s'hi va alçar un nou temple amb la mateixa advocació quedant l'antic dessacralitzat.

Durant la Guerra Civil va servir de presó, posteriorment de magatzem i de granja. El 2004 l'adquirí el banquer Josep Oliu rehabilitant-lo i convertint-lo en un conjunt d'espais polivalents per dur-hi a terme esdeveniments socials i culturals.

Castell de Callús (331m)

Aturonat, s'alça en un cingle sobre l'antiga colònia de Cal Cavaller al marge esquerre del Cardener. Se sap que ja existia el 940 i era un castell termenat —és a dir amb jurisdicció, administració i control sobre el territori del seu voltant— que s'anomenava de Gotmar. Aquell terme s'ha mantingut fins al nostres dies i correspon a l'actual terme municipal de Callús.

Al s. XI apareix com a «*castro Godmar, que vocant Casteluç*» i més endavant amb diverses variants: *Castrum Lucidum*, *Castro Lucio*, *Castroluz*, *Castluz*, *Castluç*,...

Al llarg del segle ha tingut diverses senyories: el comte Ramon Borrell, el monestir de Sant Benet de Bages, els Ódena, els Eimeric, els Sallent, els Descatllar i els Alemany-Decatllar (marquesos de Callús) emparentats posteriorment amb els Despujol, marquesos de Palmerola.

El castell fou destruït el s. XV durant la guerra civil catalana que enfrontà Joan II i els remences amb el Consell del Principat i la Diputació del General, quan el senyor del castell era Galceran de Sallent. Tot i que inicialment va fer costat a la Generalitat, va canviar de bàndol —situació freqüent en aquella contesa. Per un document de 1464 sabem que tropes de Santpedor estaven assetjant el castell (1) i la ciutat de Manresa hi col·laborava aportant una esquadra de voluntaris, dues peces d'artilleria consistents en una bombardera grossa i una sarbatana (2), munició i artillers. D'ençà d'aquest fet ja no es torna a parlar del castell com a edifici físic sinó com a terme, pel que els historiadors dedueixen que va resultar destruït.

Amb el pas del temps va quedar reduït a un roquissar cobert de malesa. A partir de 1998 la Diputació de Barcelona hi realitzà diverses intervencions arqueològiques que van permetre posar al descobert diferents estructures de les que destaca la torre circular de 7m de diàmetre exterior. El conjunt és envoltat per una tanca perimetral que no en permet el lliure accés.

De castell podríem atènyer el Clot de les Ànimes passant per la masia del Cortès, tot per pista. Preferim fer-ho per corriols. Tornem fins a la darrera bifurcació on anem a l'esquerra carenejant, entremig de pineda, per sobre el mas de la Tosa on assolim el sostre de l'itinerari (380m) i davallem a retrobar el camí de Viladelleva que seguim setanta metres, just fins a creuar el torrent de cal Candela, on prenem una pista a mà dreta.

(1) D'aquest fet no n'ha quedat cap constància a l'Arxiu Històric Municipal. Probablement, un cop perduda la guerra, es deurien fer desaparèixer les deliberacions del Consell per prevenir represàlies.

(2) Sembla que aquestes dues peces las varen utilitzar posteriorment el 1468 els manresans per assetjar les Torres de Fals —sota el domini dels Cardona i per tant del bàndol oposat. La bombardera rebia el nom de «na Ribes». En aquesta ocasió però varen perdre bous i esquelles dons el capítol de la host en caure presoner va canviar de bàndol amb armes i bagatges.

Clot o Forat de les Ànimes (328m)

Tenim dues opcions: la més curta seguint per la pista, que aviat esdevé corriol, o deixar-la per un a mà dreta, en baixada i retolat com a «Clot de les Ànimes», un gorg al torrent de cal Candela. Ni amb una opció ni amb l'altra hi passem però ens hi apropem més amb la segona. Hi ha diverses versions relacionades amb la basarda que produïa el pas per aquest indret a hora foscant o trenc d'alba. Una seria induïda per la remor de l'aigua que hom assimilava a la produïda per les ànimes en pena que vagaven per aquells verals. L'altra versió explica que els mossos de la Tosa feien juguesques, amagant-se per atemorir el personal.

Triem la segona opció: passem pel costat d'una barraca, d'una fornícula per encabir-hi arnes i d'una bifurcació en fort pendent que prenem a mà dreta (per l'esquerra és el camí de l'opció curta). Carenegem fins prop d'una altra barraca que ha perdut la coberta, passem pel costat d'unes balmes, creuem la pista d'accés a una feixa de conreu i anem a sortir a una altra provinent del camí de Viladelleva que prenem a mà dreta, en baixada per la que atenyem de nou la riera de Vallverd que creuem a gual.

Entrem en terme de Castellnou de Bages enllaçant amb el PR-C 131 «Voltejant Santpedor» que ja no deixarem fins a retronar al punt de partida.

Toll del Xuclador (303m)

La riera hi fa un petit salt. És el darrer i més gran dels tres tolls del paratge de les Valls. Envoltat d'arbres de ribera, canyís i esbarzers, dels espadats en pengen capil·leres o falzies. En episodis plujosos pot tenir una profunditat de fins a cinc

metres. Al costat del camí hi ha la boca d'una antiga mina de lignit d'uns dotze metres de fondària.

Ens cal fer una llarga marrada per tal de salvar el torrent que baixa de la urbanització del Serrat. Sempre porta aigua perquè hi desguassa la depuradora. Guanyem alçària per atènyer la carena de les Valls.

Les Valls (350m)

Ruïnes consolidades d'un mas de planta baixa, pis i golfes. L'edifici, de dues crugies, presenta un cos més baix annexat a un lateral. La façana ha desaparegut quasi totalment. Segons Pere Vila i Rovira, la llinda de la balconada, avui desapareguda, duia la inscripció 1706 i era una masoveria o establiment de la Tosa. Els darrers habitants de les Valls foren el Joan Sangrà, l'Angeleta i una filla que, cap al 1920, abandonà la casa per anar a viure a Santpedor. S'explica que quan morí l'àvia de la casa queia una terrible nevada i l'hagueren de dur en una llitera des de les Valls al cementiri de Castellnou, passant tota mena d'adversitats.

El carener marca el termenal entre Castellnou i Santpedor. Comencem a davallar per la Solella de Vallbona quin mas podem albirar al bell mig de feixes de conreu. Prou més enllà sortim al camí d'accés al mas i el seguim pel costat de les darreres cases de la urbanització del Mirador de Montserrat que ocupa l'antiga heretat de Pons Grau del Mas. Passada la urbanització deixem el camí de Vallbona per un a mà dreta per creuar el paratge de les Forques.

Paratge de les forques

A mà dreta s'alça el Serrat de les Forques que, com el seu nom revela, era el lloc on rebien el càstig els condemnats a la pena capital i on restaven exposats llurs cossos, fora muralles però ben a la vista. El batlle, pels privilegis que havia rebut la vila, ostentava la jurisdicció civil i criminal del terme. Durant la Primera Guerra Carlina la vila —alineada amb el bàndol liberal— fou assetjada i els partidaris del pretendent Carles hi instal·laren una peça d'artilleria. Tot i així no aconseguiren l'objectiu. Davallem del serrat fins al camí d'accés al Mirador de Montserrat pel que retornem a la Ronda de Sant Pere.